

Asia: HE 149/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt minulta lausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi. Esitän kunnioittavasti lausuntonani seuraavaa.

Hallitus esittää useita muutoksia lastensuojelulakiin ja siihen liittyvään muuhun lainsäädäntöön. Ehdotetulla sääntelyllä pyritään selventämään kasvatuksellisten rajojen asettamisen ja rajoitustoimien käytön edellytyksiä. Lisäksi tavoitteena on varmistaa riittävä toimivalta, keinot ja viranomaisten yhteistyö, jotta sijaishuoltopaikasta luvatta poissaoleva lapsi löydettäisiin nopeasti ja saataisiin palautettua sijaishuoltopaikkaansa. Tämän lisäksi lastensuojelulakiin ehdotetaan säännöksiä kuntouttavasta suljetusta laitospalvelusta, joka on uusi palvelu ja jonka tavoitteisiin kuuluu muun ohessa alle rikosvastuuiän olevien lasten rikoskierteen katkaiseminen silloin, kun muilla palveluilla ei voida vastata lapsen tarpeisiin. Palvelu olisi luonteeltaan viimesijainen ja sen sisältö vahvasti lasta kuntouttava ja rajoittava. Esitys myös toteuttaa tavoitteita, jotka liittyvät lastensuojelun ja psykiatrian yhteensovitetun yksiköiden toteuttamiseen. Tältä osin kyse ei ole uudesta palvelusta, vaan pyrkimyksenä on parantaa lasten mahdollisuuksia tosiasiallisesti päästä tarvitsemiinsa lastensuojelun ja terveydenhuollon palveluihin.

Keskeiset perusoikeusvelvoitteet

Ehdotettu sääntely on monelta osin varsin perusoikeusherkkää. Tämä käy ilmi myös hallituksen esityksen perusteluista, joissa on verraten laajasti käsitelty sääntelyn suhdetta perustuslain perusoikeussäännöksiin ja kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, etenkin YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen, ja niiden tulkintakäytäntöön.

Lapsia on perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Säännöksellä on sen esitöiden mukaan (HE 309/1993 vp, s. 45/I) korostettu vaatimusta lasten kohtelemisesta paitsi keskenään yhdenvertaisesti myös

aikuisväestöön nähden tasa-arvoisina, periaatteessa yhtäläiset perusoikeudet omaavina ihmisinä. Lasta tulee kohdella yksilönä, ei pelkästään passiivisena toiminnan kohteena. Toisaalta säännös muodostaa perustan lasten vajaavaltaisena ja aikuisväestöä heikompana ryhmänä tarvitsemalle erityiselle suojelulle ja huolenpidolle.

Lastensuojelulailla ja siihen nyt ehdotettavilla muutoksilla pyritään toteuttamaan näitä lähtökohtia samoin kuin perustuslain 19 §:n 1 momentissa jokaiselle turvattua oikeutta välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon sekä julkiselle vallalle perustuslain 19 §:n 3 momentissa säädettyä tehtävää turvata riittävät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Päävastuu lapsen kehityksestä ja kasvatuksesta kuuluu perusoikeussäännösten esitöiden mukaan perheelle, erityisesti lapsen vanhemmille tai muille lapsen huollosta lain mukaan vastaaville. Julkisen vallan puuttumisen perheen sisäiseen elämään tulee aina olla poikkeuksellinen ja viimekätinen toimenpide silloin, kun lapsen oikeuksia ei ole mahdollista muutoin turvata (HE 309/1993 vp, s. 71/II).

Hallituksen esitys sisältää useita säännöksiä, joilla mahdollistettaisiin varsin pitkällekin menevä puuttuminen lapsen itsemääräämisoikeuteen ja useisiin muihin perusoikeuksiin, kuten perustuslain 7 §:ssä turvattuun henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, perustuslain 9 §:ssä suojattuun liikkumisvapauteen sekä perustuslain 10 ja 15 §:ssä turvattuihin yksityiselämän, luottamuksellisen viestin salaisuuden ja omaisuuden suojaan. Sääntelyä on näin ollen arvioitava perusoikeuksien yleisten ja tarvittaessa tietyn perusoikeuden erityisten rajoitusedellytysten kannalta (PeVL 5/2006 vp, s. 2). Rajoitusten hyväksyttävyyden, tarkkarajaisuuden ja oikeasuhtaisuuden lisäksi on kiinnitettävä huomiota rajoitustoimenpiteiden kohteena olevien oikeusturvaan. Sääntely on merkityksellistä myös oikeusturvaa koskevan perustuslain 21 §:n sekä perus- ja ihmisoikeuksien turvaamista koskevan 22 §:n kannalta.

Perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden lisäksi ehdotetun sääntelyn kannalta merkityksellinen on myös perustuslain 124 §:n säännös hallintotehtävän antamisesta muulle kuin viranomaiselle siltä osin kuin toimivaltaa puuttua lapsen perusoikeuksiin ehdotetaan annettavaksi muulle kuin viranomaiselle.

Keskityn lausunnossani arvioimaan ehdotusta näistä näkökulmista.

Kasvatuksellisten rajojen asettaminen

Lastensuojelulain 4 a §:ään, jossa säädetään lapsen oikeudesta tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin, ehdotetaan uutta sääntelyä kasvatuksellisten rajojen asettamisesta lapselle. Pykälän uudessa 2 momentissa säädettäisiin, että 'lapsen tasapainoisen kehityksen ja erityisen suojelun turvaamiseksi lapselle voidaan asettaa rajoja, vaikka lapsi olisi rajoista eri mieltä.' Säännöksen mukaan näiden rajojen turvaamiseksi lapsen fyysiseen koskemattomuuteen voitaisiin puuttua, jos se olisi välttämätöntä. Säännöksessä edellytettäisiin, että hoito, kasvatusta, valvonta ja huolenpito eivät saisi olla lasta alistavia tai hänen ihmisarvoaan loukkaavia. Lisäksi pykälään sisältyisi jatkossakin vaatimus, että lapsen hoito, kasvatusta, valvonta tai huolenpito eivät saisi sisältää 11 luvussa tarkoitettuja rajoituksia. Sosiaalityöntekijälle asetettaisiin pykälän 3 momentissa velvollisuus keskustella asiakassuunnitelmaa laatiessaan lapsen huollosta vastaavien tahojen kanssa muun muassa kasvatuseriaa ja menettelytavoista sekä kasvatukseen liittyvistä säännöistä ja käytännöistä.

Lain 4 b §:ssä säädettäisiin kasvatuksellisten rajojen asettamisesta toteutettavasta aineiden ja esineiden poisottamisesta kodin ulkopuolelle sijoitetulta lapselta. Säännös loisi toimivallan hyvin erilaisten ja erilaisiin tarkoituksiin soveltuvien aineiden ja esineiden poisottoon.

Perusoikeuksien näkökulmasta erityisen merkityksellinen on pykälän 3 momentti, jonka mukaan lapsen rahavarat, maksuvälineet ja muut näihin verrattavat välineet, hyödykkeet tai omaisuus olisi otettava pois

lapselta, 'jos niiden käyttö *todennäköisesti*' vaarantaisi lapsen omaa tai toisen henkilön henkeä, terveyttä, turvallisuutta, sijaishuoltopaikan järjestystä tai vahingoittaisi omaisuutta sekä pykälän 4 momentti, jonka mukaan lapsen hallussa olevat viestinnän mahdollistamat laitteet tai muut välineet olisi otettava pois lapselta, jos lapsi käyttäisi laitetta tai välinettä vaarantaen omaa kehitystään tai hyvinvointiaan taikka omaa tai toisten turvallisuutta tai sijaishuoltopaikan järjestystä. Poisotosta tulisi ilmoittaa viivytyksettä lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle (5 mom.). Ehdotetun 4 c §:n mukaan poisottoa ei saisi jatkaa pidempään kuin se on välttämätöntä ja poisottamisesta olisi tehtävä päätös, jos ainetta tai esinettä ei palautettaisi lapselle heti tilanteen rauettua. Poisotettu omaisuus olisi säännöksen mukaan palautettava lapselle viimeistään sijoituksen päättyessä, ellei sitä olisi hävitetty kuten esimerkiksi alkoholin osalta meneteltäisiin.

Katson, että pyrkimys varmistaa sijoitetun lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun sekä tavoite erottaa normaaliin kasvattamiseen liittyvä rajojen asettaminen varsinaisista rajoitustoimenpiteistä ovat lähtökohtaisesti hyväksyttäviä. Ehdotettuun sääntelyyn liittyy kuitenkin eräitä huomattavia ongelmia. Nähdäkseni kasvatuksellisten rajojen asettamisen sisältö ja edellytykset sekä tällaisten toimien ja lastensuojelulain 11 luvussa säädettyjen rajoitustoimenpiteiden välinen raja ja erot jäävät ehdotetussa sääntelyssä hyvin epäselviksi. Sääntely mahdollistaisi rajoitukset, jotka rinnastuvat oikeudelliselta luonteeltaan ja vaikutuksiltaan lain 11 luvussa säädettyihin rajoitustoimiin ilman, että niihin kuitenkaan sovellettaisiin esimerkiksi lain 61 a §:n säännöksiä rajoitusten käytön yleisistä edellytyksistä taikka käytössä olisi riittäviä oikeussuojakeinoja.

On ensinnäkin aivan selvää, että ehdotettuun 4 a §:n 2 momenttiin sisältyvä sääntely lapsen fyysiseen koskemattomuuteen puuttumisesta ei voi muodostaa perustaa millekään toimille, jotka kajoavat lapseen. Kyseessä ei siis ole itsenäinen toimivaltaperuste lapsen fyysiseen koskemattomuuteen puuttumiselle ja siis lapsen perusoikeuksien rajoittamiselle edes kasvatustarkoituksessa. Säännöksen oikeudellinen merkitys ja suhde muuhun sääntelyyn jää näin ollen epäselväksi.

Ehdotettuun 4 b §:ään sisältyvä lapsen rahavarojen ja muun vastaavan omaisuuden sekä puhelimen ja muiden viestintään soveltuvien laitteiden poisottoa koskeva sääntely mahdollistaisi huomattavan pitkälle ulottuvan puuttumisen lapsen perusoikeuksiin, etenkin itsemääräämisoikeuteen sekä yksityiselämän suojaan ja omaisuuden suojaan, ja sääntelyä tulee siten arvioida perusoikeusrajoituksena. Sääntelyn perusteella lapselta voitaisiin ottaa pois hänen rahansa, maksukorttinsa tai muu vastaava hänen itsemääräämisoikeutensa toteuttamisen kannalta merkityksellinen omaisuutensa sekä hänen puhelimensa tai muu viestintään soveltuva muun muassa yksityis- ja perhe-elämästä nauttimisen kannalta merkityksellinen laite jopa vuosiksi. Laissa ei aseteta poisotolle määräaikaa. Laissa ei myöskään aseteta velvollisuutta arvioida perusteen jatkuvuutta määrätyin väliajoin ja tehdä rajoituksen jatkosta valituskelpoinen päätös. Puhelimen ja muun viestintään soveltuvan laitteen poisotolla voi käytännössä olla vastaavia vaikutuksia kuin yhteydenpidon rajoituksilla – ilman, että asiasta nyt tarkasteltavassa sääntely-yhteydessä kuitenkaan päätettäisiin samassa menettelyssä kuin yhteydenpidon rajoituksista.

En katso, että nyt arvioitava sääntely rinnastuu perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella säädettyyn perusopetuslain 36 d §:ään, joka koskee esineiden ja aineiden haltuunottoa, ja josta perustuslakivaliokunta totesi, että siinä ei ollut kyse perusoikeuksia rajoittavasta tai niihin puuttuvasta sääntelystä (PeVL 6/2025 vp). Nyt arvioitavat rajoitukset ovat huomattavasti tätä pidemmälle meneviä. Puhelimen tai varallisuuden poisotto lapselta sijaishuollon päättymiseen saakka ei rinnastu puhelimen poisottoon oppitunnin tai edes koulupäivän ajaksi. Toisaalta puhelimen poisotto esimerkiksi ruokailun tai levon ajaksi voisi tähän rinnastua. Nyt tarkasteltavassa sääntely-yhteydessä on siis kyse perusoikeusrajoituksista. Kiinnitän vielä huomiota siihen, että perustuslakivaliokunta on aiemmin todennut, että rajoitustoimenpiteeseen ei koskaan saa

turvautua kurinpidollisessa tai kasvatuksellisessa tarkoituksessa taikka rangaistuksena (HE s. 55; ks. myös PeVL 5/2006 vp, s. 2/II).

Ehdotetussa 4 b §:ssä tarkoitetuille toimenpiteille on osoitettu perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävät perusteet, jotka kiinnittyvät etenkin lapsen oikeuteen välttämättömään huolenpitoon ja suojeluun. Perustuslakivaliokunta on aiemmin vastaavanlaisissa sääntely-yhteyksissä korostanut tarkoitussidonnaisuuden ja oikeasuhtaisuuden vaatimusten asianmukaisen huomioon ottamisen tärkeyttä sovellettaessa lain yksittäisiä toimivaltasäännöksiä (PeVL 34/2001 vp, PeVL 20/2005 vp). Esimerkiksi luottamuksellisen viestin salaisuutta voidaan perustuslain kannalta rajoittaa vain siinä määrin kuin se on kussakin yksittäistapauksessa perusteltua (HE 309/1993 vp, s. 54).

Nähdäkseni vaatimus rajoitustoimenpiteiden oikeasuhtaisuudesta ei käy riittävällä tarkkuudella ilmi nyt arvioitavasta sääntelystä. Poisotto ja sen kesto on säännöksessä sidottu toimenpiteen välttämättömyyteen. Kuten edellä jo totesin, laissa ei kuitenkaan säädettäisi velvoitteesta arvioida välttämättömyyden jatkumista esimerkiksi määräjoin eikä menettelystä, jossa toimenpiteen jatko tulisi lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän taikka laitoksen johtajan arvioitavaksi ja päätettäväksi.

Toimen määräämätön pituus on ongelmallinen siitäkin näkökulmasta, että perustuslakivaliokunta on aiemmin pitänyt kolmen vuoden enimmäiskestoa yhteydenpidon rajoittamiselle etenkin lapsen ikävuosiin suhteutettuna varsin pitkänä aikana ja todennut, että mahdollisuus rajoittaa lapsen ja hänen lähteistensä yhteydenpitoa näin pitkäksi ajaksi ilman velvollisuutta arvioida rajoituksen edellytyksiä uudelleen, sisältää tavanomaista suuremman riskin rajoituksen oikeasuhtaisuuteen kohdistuvien vaatimusten sivuuttamisesta (PeVL 5/2006 vp). Vastaava riski liittyy nyt tarkasteltavaan sääntelyratkaisuun. Vaikka puhelimen tai muun viestimen poisotossa ei suoraan olisi kyse yhteydenpidon rajoittamisesta ja sääntelyn mukaan yhteydenpito tulisi järjestää muilla keinoin, muodostaa puhelimen poisotto kuitenkin tosiasiasa varsin pitkälle menevän puuttumisen lapsen oikeuteen ylläpitää sosiaalisia suhteitaan ja muutoinkin nauttia yksityiselämästään ja toteuttaa itsemääräämisoikeuttaan, kun otetaan huomioon matkapuhelimen merkitys käytännön elämän kannalta.

Pidän lisäksi hyvin ongelmallisena sitä, että lapsen rahojen ym. kohdalla poisottamisen kynnys puolestaan näyttää asettuvan varsin matalalle ('käyttö *todennäköisesti* vaarantaa'). Myös tämä on ongelmallista rajoitusten välttämättömyyttä ja oikeasuhtaisuutta koskevan edellytyksen valossa. On myös huomattava, että sallittujen rajoitustoimenpiteiden yhteys niille laissa määritellyn sinänsä hyväksyttävään perusteeseen vaikuttaa paikoin jäävän etäiseksi – miten esimerkiksi lapsen rahavarojen käyttö voisi todennäköisesti vaarantaa sijaishuoltopaikan omaisuutta?

Kaikkien ehdotettu sääntely muodostaa hankalasti avautuvan kokonaisuuden. Sääntelyn sisältö ja perustelut eivät näyttäisi täysin vastaavan toisiaan, sillä perusteluissa puuttumista lapsen oikeuksiin kuvataan kevyempänä (esim. puhelimen ottaminen pois yön ajaksi) kuin mihin säännökset muodostavat perustan (rahojen tai puhelimen poisotto sijoituksen päättymiseen saakka). Sääntelyllä perustettaisiin toimivaltuuksia, jotka tosiasiasa merkitsisivät rajoitustoimien käyttöä ilman, että niihin sovellettaisiin lain rajoitustoimia koskevia säännöksiä ja liitettäisiin asianmukaiset oikeussuojakeinot. Sääntelyratkaisu on omiaan johtamaan siihen, että raja rajoitustoimenpiteisiin nähden muuttuu epäselvemmäksi ja että lapsen perusoikeuksiin puuttuvia toimenpiteitä oikeutetaan tavanomaiseen kasvatukseen vetoamalla (ks. PeVL 64/2018 vp).

Pidänkin sääntelyn muuttamista tältä osin välttämättömänä.

Kuntouttava suljettu laitospalvelu ja erityiset rajoitukset kuntouttavan suljetun laitospalvelun aikana

Lastensuojelulakiin ehdotetaan sääntelyä kuntouttavasta suljetusta laitospalvelusta (49 a §). Kyse on uudenlaisesta palvelusta, joka on tarkoitettu 12 vuotta täyttäneelle tai erityisestä syystä myös sitä nuoremmalle lapselle, joka aiheuttaa vakavaa vaaraa omalle tai muiden turvallisuudessa käyttämällä väkivaltaa tai tekemällä muita rikollisia tekoja. Kyse on viimesijaisesta palvelusta, johon sijoittamisen edellytyksenä on, että se on välttämätöntä lapsen suojelemiseksi omaa tai muiden turvallisuutta vaarantavalta käyttäytymiseltä sekä hänen tarvitsemiensa kuntouttavien palvelujen ja pitkäjänteisen tuen järjestämiseksi. Edellytyksenä on lisäksi, että muut palvelut eivät ole lapselle riittäviä ja että lapsen suojeleminen lain 71 §:ssä tarkoitetuilla erityisillä rajoituksilla on välttämätöntä. Lain 71 §:n mukaan kuntouttavan suljetun laitospalvelun sijoituksen ajaksi rajoitettaisiin lapsen liikkumisvapautta sekä hänen yhteydenpitoaan laitoksen ulkopuolella oleviin henkilöihin, joiden henkilöllisyyttä ei kyetä yksilöimään 62 §:n 3 momentissa tarkoitettulla tavalla (1 mom.). Lisäksi lapselta otettaisiin pois viestinnän mahdollistavat laitteet (2 mom.). Lapselle olisi myös tehtävä suunnitelmallisesti henkilönkatsastuksia lapsen päihteettömyyden varmistamiseksi (3 mom.). Palvelun sisältö täsmennettäisiin lapsikohtaisesti asiakassuunnitelman ja sitä täydentävän hoito- ja kasvatussuunnitelman mukaisesti (49 b 1 mom.). Sijoituksen aikaisten erityisten rajoitusten sisältö ja laajuus määriteltäisiin asiakassuunnitelmassa (49 b 3 mom.). Asiakassuunnitelmaa tulisi tarkistaa vähintään neljän kuukauden välein (30 §). Palvelua koskevaan päätökseen olisi kirjattava sijoituksen perusteet ja tavoitteet sekä hoito- ja kuntoutusmuodot ja muut tukitoimet (49 c § 2 mom.). Lapsen sijoitukselle ei säädettäisi enimmäiskestoja eikä määräaika, jonka kuluttua sijoituksen edellytyksiä tulisi arvioida uudelleen ja sijoituksen jatkosta tehdä päätös. Lapsen sijoitus olisi lopetettava, kun perustetta sijoitukselle ei enää ole (49 c § 3 mom.), mitä ilmeisesti arvioitaisiin asiakassuunnitelman päivittämisen yhteydessä. Lapsen sijoituksen edellytyksenä olevat 71 §:ssä säädettyt rajoituspäätökset tehtäisiin yhdessä sijoituspäätöksen kanssa. Toisin kuin päätös sijoittamisesta, rajoituspäätökset tehtäisiin kuitenkin enintään vuodeksi, eli niiden jatkamisesta tehtäisiin päätös, vaikka itse sijoituksen jatkamisesta ei sellaista tehtäisi.

Ehdotetulla sääntelyllä toteutettaisiin lapsen oikeutta saada erityistä suojelua ja sillä on siten hyväksyttävä tavoite, joka kiinnittyy useisiin lapselle kuuluviin ihmis- ja perusoikeuksiin, kuten oikeuteen välttämättömään huolenpitoon (PL 19 § 1 mom.) ja riittäviin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin (PL 19 § 3 mom.) sekä viime kädessä lapsen oikeuteen elämään (PL 7 §) ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Sääntelyyn sisältyy kuitenkin lapsen perusoikeuksien kannalta eräitä hyvin vakavia ongelmia.

Palvelussa on kyse rangaistuksenomaisia piirteitä omaavasta, varsin syvälle lapsen vapauspiiriin ja etenkin itsemääräämisoikeuteen, yksityiselämän suojaan, liikkumisvapauteen ja muun muassa sivistyksellisiin ja kulttuurisiin oikeuksiin puuttuvasta toiminnasta. Palvelu eroaa siten luonteeltaan olennaisesti muista sijaishuollon palveluista. Tämän vuoksi on hyvin ongelmallista, että sijoituksen kestolle ei ole asetettu enimmäispituutta tai vaihtoehtoisesti ei ole asetettu velvoitetta tehdä määräajoin valituskelpoinen päätös sijoituksen jatkosta. Näkisin, että palvelu rinnastuu mielenterveyslain ja kehitysvammaisten erityishuoltoa koskevan lain vasten tahtoa annettavaa hoitoa ja erityishuoltoa koskevaan sääntelyyn, minkä vuoksi sääntelyyn tulisi liittää myös vastaavat oikeussuojakeinot. Kehitysvammaisten erityishuoltoa koskeva lakiehdotusta käsitellessään perustuslakivaliokunta piti välttämättömänä, että lakiin sisällytetään säännös vapaudenriiston kohteena olevan henkilön ja hänen laillisen edustajansa oikeudesta saada tahdosta riippumattoman erityishuollon edellytykset arvioitaviksi erityishuollon aikana (PeVI 15/2015 vp). Vastaava vaatimus soveltuu nyt tarkasteltavaan sääntelyratkaisuun. Sääntelyn muuttaminen tältä osin on välttämätöntä.

Pidän ongelmallisena sitä, että palvelun saamisen edellytykset on sidottu tarpeeseen kohdistaa lapseen 71 §:ssä tarkoitettuja rajoitustoimia. Tämä tekee sääntelystä vaikeaselkoista ja hankalasti sovellettavaa ja muodostuu siten ongelmaksi sääntelyn täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta koskevan vaatimuksen valossa. Ehdotuksen mukaan sijoittamispäätöstä tehtäessä on osoitettava palveluun sijoittamisen muiden

edellytysten lisäksi se, että lapsen suojeleminen lain 71 §:ssä tarkoitetuilla erityisillä rajoituksilla on välttämätöntä. Ehdotetussa 49 a §:ssä ei aseteta lapsen päihdeongelmaa palvelun saamisen edellytykseksi. Lain 71 §:n mukaan lapselle on kuitenkin tehtävä suunnitelmallisesti henkilönkatsastuksia päihteettömyyden varmistamiseksi, ja välttämätön tarve tälle – siis päihteettömyyden vuoksi toteutetuille henkilönkatsastuksille – on 49 a §:n mukaisesti edellytys palveluun sijoittamiselle. Tämä siis tarkoittanee, että vaikka muut edellytykset palveluun sijoittamiselle täyttyisivät ja lapsen suojeleminen edellyttäisi palvelun saamista, ei palveluun ilmeisesti voitaisi sijoittaa lasta, jolla ei ole päihdeongelmaa, sillä tällaiseen lapseen ei käsittääkseni olisi mahdollista kohdistaa henkilönkatsastuksia päihteettömyyden varmistamiseksi, mikä siis kuitenkin olisi edellytys sijoittamiselle.

Ehdotetun 49 c §:n 3 momentin mukaan rajoituspäätökset tehdään yhdessä sijoittamispäätöksen kanssa. Rajoituspäätökset tehdään säännöksen mukaan enintään vuodeksi, mutta sijoittamispäätökselle ei ole säädetty määräaika. Lain 30 §:ssä säädettäisiin asiakassuunnitelman päivittämisestä neljän kuukauden välein ja 49 c §:ssä muun muassa lapsen kuntoutumisen seurannasta ja arvioinnista sekä lapsen kohdistettujen erityisten rajoitusten tarpeellisuudesta ja näin muodostuvan arviointitiedon toimittamisesta asiakassuunnitelman päivittämisen taustaksi. Arviointitiedon ja rajoitustoimia koskevan päätöksenteon suhde jää kuitenkin avoimeksi. Epäselvää on myös se, mikä vaikutus on päätöksellä, jossa todetaan, että rajoitustoimenpiteiden edellytykset eivät enää täyty. Johtaako se automaattisesti sijoituspäätöksen purkautumiseen, sillä tällöinhän sijoituksen edellytykset eivät enää täyty? Missä menettelyssä sijoituksen lopettamista koskeva päätös tällöin tehdään? Tämä voi olla käytännössä ongelmallista, sillä lapsen kuntoutumisen edistyessä voi olla tarpeen purkaa häneen kohdistettavia rajoitustoimia, mutta samanaikaisesti vielä varmistaa ehdotuksessa tarkoitettu riittävä suojelu ja kuntouttavat palvelut. Olisikin perusteltua, että sääntelyssä erotettaisiin palvelun saamisen edellytykset rajoitustoimenpiteiden tarpeesta.

Kiinnitän vielä huomiota siihen, että sekä kuntouttavan suljetun laitospalvelun sijoituksen aikana että erityisen huolenpidon jakson aikana lapselle olisi ehdotetun sääntelyn mukaan tehtävä suunnitelmallisesti henkilönkatsastuksia lapsen päihteettömyyden varmistamiseksi (71 §:n 3 momentti ja 72 §:n 2 momentti). Henkilönkatsastusten toteuttamiseen ei näyttäisi liittyvän harkintaa, vaan se olisi automaattista eikä esimerkiksi edellyttäisi epäilyä lapsen päihteidenkäytöstä. Ehdotettu sääntely toisin sanoen velvoittaisi puuttumaan perustuslain 7 §:n 1 momentissa jokaiselle turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, vaikka puuttumiselle ei olisi yksittäistapauksessa osoitettuja painavia perusteita. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan kuitenkaan saa puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Henkilökohtaista koskemattomuutta rajoittavan lain tulee olla täsmällinen ja tarkkarajainen sekä muutenkin täyttää perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset, kuten vaatimukset rajoitusten hyväksyttävyydestä ja oikeasuhtaisuudesta (PeVL 53/2006 vp, s. 2/I). Perustuslakivaliokunta on aiemmin todennut, että lapseen kohdistuvista poliisin pakkokeinovaltuuksista säättämiseen samoin kuin valtuuksien käyttöön tulee suhtautua kaiken kaikkiaan pidättyvästi (ks. PeVL 48/2017 vp, s. 6 ja siinä viitatut lausunnot). Katson, että ehdotettu sääntely ei täytä näitä vaatimuksia etenkin tarkkarajaisuuden, tarkoitussidonnaisuuden, oikeasuhtaisuuden ja välttämättömyyden osalta. Ongelmallisuutta lisää se, että veloitteen sisältö ja esimerkiksi se, kuinka usein henkilönkatsastuksia toteutettaisiin, jää sääntelyn perusteella avoimeksi.

Perustuslakivaliokunta on aiemmin tämänkaltaisissa sääntely-yhteyksissä kiinnittänyt huomiota siihen perusoikeusudistuksessa omaksuttuun käsitykseen, että tietyn ihmisryhmän perusoikeuksia ei voida suoraan rajoittaa erityisen vallanalaisuussuhteen tai laitostavallan perusteella (HE 309/1993 vp, s. 25/I ja 49/II). Jos esimerkiksi laitoshuollossa olevan henkilön perusoikeuksia on tarve rajoittaa, on rajoituksista säädettävä lailla ja ne tulee oikeuttaa erikseen kussakin tapauksessa ja kunkin perusoikeuden osalta (PeVL 40/2020 vp, PeVL 36/2020 vp, PeVL 15/2015 vp, s. 3, PeVL 5/2006 vp, s. 2/I ja PeVL 34/2001 vp, s. 2/I). Nyt arvioitava sääntely on ristiriidassa tämän lähtökohdan kanssa.

Yhteydenpidon rajoittaminen henkilöihin, joiden henkilöllisyyttä ei kyetä yksilöimään

Lastensuojelulain 11 lukuun lisättäisiin säännös, jonka mukaan lapsen vakavasti itseään vahingoittavan käyttäytymisen tai päihde- taikka rikoskierteen katkaisemiseksi voitaisiin rajoittaa lapsen oikeutta pitää yhteyttä perhekodin tai laitoksen ulkopuolella oleviin, joiden henkilöllisyyttä ei kyetä yksilöimään. Pykälän 1 momentin mukaisesti edellytyksenä olisi lisäksi, että 1) yhteydenpito vaarantaa lapsen sijaishuollon tarkoituksen toteuttamisen ja rajoittaminen on lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätöntä; tai 2) yhteydenpidosta on vaaraa lapsen hengelle, terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle; tai 3) rajoittaminen on välttämätöntä vanhempien tai perheen muiden lasten, perhekodin tai laitoksen muiden lasten tai henkilöstön turvallisuuden vuoksi; taikka 4) 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa yhteydenpitoa; sama koskee myös 12 vuotta nuorempaa lasta, jos hän on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota. Pykälän 5 momentin mukaan yhteydenpidon rajoittamista voidaan käyttää vain siinä määrin kuin se on laissa säädetyn tarkoituksen saavuttamiseksi välttämätöntä. Lain 63 §:n mukaan yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös olisi määräaikainen, enintään yhdeksi vuodeksi kerrallaan. Rajoitettaessa yhteydenpitoa henkilöihin, joiden henkilöllisyyttä ei kyetä yksilöimään, rajoituspäätöksessä olisi mainittava ne lapselle läheiset henkilöt, joita yhteydenpidon rajoitus ei koskisi (63 § 1 mom.).

Rajoituksen tavoitteet ovat sinällään hyväksyttäviä ja laissa edellytettäisiin, että rajoitus olisi välttämätön tavoitteen saavuttamiseksi. Katson kuitenkin, että rajoittamattomaan henkilöpiiriin kohdistuva rajoitus ei täytä perusoikeusrajoitusten tarkkarajaisuuteen liittyvää vaatimusta. Se muodostuu liian laajaksi ja rajoittaa siten lapsen yksityiselämän suojaan kuuluvaa oikeutta ylläpitää ja muodostaa henkilökohtaisia suhteita liiaksi. Rajoitusta ei voida näin pitää myöskään oikeasuhtaisena sen tavoitteisiin nähden. On välttämätöntä, että rajoituksen kohteena olevaa henkilöpiiriä kyettäisiin määrittelemään säännöksessä ja sen perusteella tehtävissä päätöksissä tarkemmin.

Lapsen kiinniotto

Lain 69 b §:ssä säädettäisiin lapsen kiinniotosta. Ehdotetun pykälän 2 momentin mukaan laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalla henkilöllä ja toimivaltaisella sosiaalihuollon viranhaltijalla olisi säännöksessä mainittujen edellytysten vallitessa oikeus päättää asuntoon tai muuhun olinpaikkaa noutamaan lasta.

Säännöksessä perustettaisiin oikeus päästä kotirauhansuojan piiriin kuuluvaan tilaan. Perustuslakivaliokunta on kuitenkin vakiintuneesti katsonut, että pysyväisluonteiseen asumiseen ulottuvissa, itsenäiseen harkintaan perustuvissa toimenpiteissä on kyse perustuslain 124 §:ssä tarkoitetusta merkittävästä julkisen vallan käytöstä, jota ei voida antaa muulle kuin viranomaiselle (esim. PeVL 43/2010 vp ja siinä viitatus). Näin ollen yksityisten lastensuojelulaitosten henkilökuntaan kuuluvalla ei ole mahdollista antaa säännöksessä tarkoitettua toimivaltaa.

Eristämisen yhteydessä toteutettava kameravalvonta

Lastensuojelulain 70 a §:n mukaan toimeenpantaessa eristämistä laitoksen yhteydessä olevassa eristystilassa, voidaan tilassa toteuttaa teknisenä valvontana kameravalvontaa, jos eristämisen turvallinen toimeenpano edellyttää sitä. Kameravalvonnan käytölle asetetaan säännöksessä eräitä lisäedellytyksiä, kuten vaatimus sen välttämättömyydestä ja oikeasuhtaisuudesta.

Sääntely on merkityksellistä perustuslain 10 §:ssä säädetyn yksityisyyden suojan näkökulmasta. Vaikka eristettyä lasta tulisi hänen turvallisuutensa varmistamiseksi valvoa ensisijaisesti näköyhteydellä, voi kameravalvonta käsittääkseni tulla kyseeseen poikkeuksellisesti ja säännöksessä asetetuin edellytyksin. Sääntelyä tulisi kuitenkin vielä täsmentää sen selventämiseksi, voisiko kyseeseen tulla tallentava kameravalvonta sekä tallenteiden käyttötarkoitusta ja välttämättömäksi arvioitua tallentamisaikaa koskevalla säännöksellä (ks. myös PeVL 36/2020 vp).

Helsingissä 12.11.2025

Eeva Nykänen
Professori